

70 år siden frigjørings-

Johanne (99) fant egne

SNART BRUD: Dette bildet av Johanne ble tatt i 1936, året før hun giftet seg.

Johanne Skog
Gripstrud (99) var en gift småbarnsmor den 9. april 1940. De fem neste årene beskriver hun som et mareritt. I dag kan Sandnesposten presentere fredsaktivistens egne notater fra krigens avslutning og fredens første fase.

FRODE M. GIERAULD
tekst og foto

70 ÅR MED FRED: – Jeg var en ganske alminnelig kvinne da krigens brøt ut. Jeg giftet meg i 1937, fikk mitt første barn i 1938. Vi bodde i Drengveien på Austrått, sier Johanne Skog Gripstrud til Sandnesposten.

Lørdag, på selveste FN-dagen, fylte fredsaktivisten og forfatteren 99 år. Mange år har gått siden krigens, men minnene er fortsatt sterke.

Fredsarbeider

– Jeg har vært redd for krig så lenge jeg kan minnes, helt fra jeg var en liten jente. Jeg husker skolefrøkens beretning om middelalderrens torturbehandlingene. Det høretes fælt ut, og jeg var glad for at vi ikke levde i den tiden, sier hun.

Krig var i så måte det verst tenkelige for henne.

– Jeg har alltid følt at jeg er født til å være fredsarbeider. Kriegen skulle bare bekrefte denne følelsen. Krigens kom til å bety

mye for meg og den satte dype spor, sier hun.

– Forsterket min pasifisme

På de neste sidene kan du lese utdrag fra dagboken Johanne skrev i krigens siste fase. Her omtaler hun de fem okkupasjonsårene som et mareritt.

– 70 år etter, hvordan vil du si at krigens kom til å forandre deg?

– For meg ble krigens bekrefteelse på mine holdninger mot vold, den forsterket min pasifisme. Krigens gjorde at jeg ble enda mer sikker på at min hovedoppgave i livet er fredsarbeid, sier hun og legger til:

– Etter krigens var det mange som var opprørt av at vi aldri mer måtte få en ny 9. april. For dem var svaret opprustning og mer

våpen. Også Arbeiderpartiet gikk inn for Atlanterhavspakten, noe som ble en stor skuffelse for meg. Selv tenkte jeg helt annerledes. Hadde ikke Nato blitt etablert, hadde vi heller ikke hatt dagens opprustning.

Farlige tekster

– Hvorfor skrev du denne teksten i slutten av krigens?

– Jeg ville egentlig skrive hele krigens, men det var farlig å ha slike notater liggende. Jeg tok ikke sjarren før krigens gikk mot slutten.

– Hvordan synes du selv det er å lese teksten nå, 70 år etter?

– Jeg fant dagboken tilfeldigvis da jeg skulle rydde i noen gamle saker. Jeg visste at jeg hadde den et sted, men har ikke tenkt på den på årevis. Samme kveld be-

notater fra våren 1945

MINNEBOK: Teksten Sandnesposten i dag presenterer, er datert 2. juli 1945 i Johanne Skog Gripsruds minnebok.

Johanne Skog Gripsruds
notater våren 1945:

Krigens siste dager – og fredens første tid

9. april 1945 var det fem år siden tyskerne satte sine ben på norsk jord. Disse årene har vært som en evighet.

DACBOK: Når vi en gang innelom prøver å huske hvordan vi hadde det i normale tider, er det ufattelig at vi virkelig har levd i en sånn vidunderlig tid, det er nesten som en drøm, og vi spekulerer på om vi noen gang får den tiden igjen da vi kunne si hva vi ville og kjøpe det som pengene tillot en.

De allierte har nu erobret tilbake nesten alle okkuperte land undtatt Danmark, litt av Holland og Norge. I Tyskland raser kampene fra alle kanter av landet. Berlin er omringet og blir litt etter hvert innhatt av den røde arme. Jeg antar at den kan ikke være rar etter å ha vært bombardert i flere år natt etter natt, dag etter dag.

Trods Gestapo og terror her i vårt eget land, har vi allikevel greid å følge med i hvad som foregår i Europa. Norman har

flere faste steder han går og hører radio. En hel masse mennesker har radio, rundt om på gatehjørnene står folk og diskuterer nyheter som om der ikke eksisterer angiveri, men de kjenner nok hverandre, og vet at de kan stole på hverandre, ellers ville det nok ikke gått så bra.

Gestapos gufs av uhygge
En gang i blant foretar Gestapo en slags oprensning, arresterer folk i øst og vest, ingen vet om det kanskje er hans tur denne gang. Gatene blir enda stillere enn de er i almindelighet, for alle som ikke er absolutt tvunget til å gå ut, de holder seg hjemme. I løpet av et par dager har de kanskje samlet inn syv-åtte mann, så er

Saken fortsetter på neste side →

Johanne Skog Gripsrud

Født 24. oktober 1916.

Fra Sandnes

Bakgrunn: Har vært engasjert i fredsarbeid gjennom hele livet, spesielt knyttet til de lokale avdelingene av Internasjonal

Kvinneliga for Fred og Frihet (IKRF) i Sandnes og Stavanger, stiftet i 1947. Hun har skrevet en rekke bøker, og var blant annet redaktør for IKRFs tidsskrift «Fred & Frihet» fra 1983 til 1996.

gynne jeg å lese, og jeg syntes det var spennende. Jeg tenkte at dette kunne flere ha interesse av å se. For meg bringer teksten fram igjen opplevelsen og stemningen fra den gang, sier 99-åringen.

Johanne Skog Gripsrud ble kort tid etter krigen engasjert i fredsarbeid, og har siden 1947 vært med i Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet.

70 år siden frigjøringen

Fortsetter fra
forrige side

det over for denne gangen. Vi føler alle det kalde gulf av uhygge som omgir Gestapo. Vi vet at de torturbehandler sine ofre, de har makten og utnytter den på den mest djvelske måten, men nu skulle deres dager snart være endt i nærmeste fremtid. Det er bare så altfor godt til å være sant, jeg kan ikke tro det, og innbiller meg av og til at det sikkert vil skje et eller annet som gjør at denne krigen blir en evighetskrig. Vi har lært oss til å være skeptikere over alt og alle, og i alle fall er det ikke godt å vite hvordan slutten blir. Hvis det blir gjort invasjon i Norge, er det sannelig ikke godt å vite hvem som kommer til å overleve det.

Jeg har i den siste tiden stått i vinduet og sett ut over Sandnes hver eneste dag. Aldri har jeg noen gang syns at alt var så vidunderlig vakker som nettopp denne våren, jeg ber i mitt stille sinn at det må forbli å være sånn, og lover at hvis Gud vil – eller skjebnen er så god mot oss, så skal jeg aldri glemme å være takknemlig for det.

Et mareitt

Disse fem årene har saktens vært et mareitt for oss alle, sjeldelig i et hvert fall, men når jeg tenker på det helvete som raser ellers i Europa og Japan og Kina med, da vet jeg at vi ikke har lov å klage. I alle fall ikke vi som har gått klar Gestapo, og som er så heldige at vi bor i Sør-Norge og ikke i nord.

Lørdag 28. april kom de første rykter om fred, som gikk ut på at grev Bernadotte var i Tyskland og forhandlet. Med et slag ble det en ganske annen stemning over folk. Vi var kolossalt spent, men optimismen steg. Berlin var så å si ferdig. I våre aviser (NS-avisen) sto det at Hitler var med i kampene der. Personlig hadde jeg trodd at han var død for lenge siden, og det var jeg ikke alene om å tro.

Søndag var situasjonen uforandret, mandag kveld ble hele fredstrykterne dementert, men det ble til gjengjeld meddelt at Hitler var død. Det første var en skuffelse, men det siste var gledelig.

«Føreen» dør

Det viste seg at tyskerne reagerte kraftig da deres «fører» var død, eller kanskje det ikke var akkurat det som gav støtet til den som fulgte, jeg vet ikke. I alle fall er det sikkert at fra denne dag av, raknet alt sammen for tyskerne.

For oss var nervepåkjenningen kolossal, hver eneste dag ventet vi at nu kom det snart en forandring. Alle slags fantastiske rykter svirret, for eksempel at England og USA skulle ha tatt imot Tysklands tilbud om kapitulasjon for disse to stater og slått seg sammen med Tyskland og gått mot Russland. Dette var nazistenes «trix» for å forsøke å splitte de allierte og dermed redde stumpe av sitt eget land. Vi trodde ingenting lenger på rykter, undtagen det vi hørte selv i radioen.

Lørdag kom meldingen om at

allierte tropper hadde gått inn i Danmark, og at tyskerne hadde kapitulert der – og i Holland.

Vi var hos G. Helliessen og lyttet i hans radioapparat. En mann fortalte i radioen om utsiktene for Norge, og vi forstod at nu ble det enten krig eller fred. Vi lyttet til beretninger om Danmark og friggjøringen, og våre rant og gledde og takknemlighet. Om kvelden gikk Norman og jeg opp til Judit og Rasmus (Rasmussen), og etter at vi var blitt serverte middag (får i kål), syklet Judit og jeg bort til stasjonen, tyskerne hadde nemlig begynt å frigi fanger, og denne kvelden skulle det komme et par styrker. Den ene var en dame som skulle til Ålgård, henne så vi ikke fordi hun steg rett opp i en bil, den andre var Ingvald Åse «og co». Kvelden var vårlig og vakker, gaten yrende full av folk, en masseansamling som ikke hadde funnet sted i nogen av disse okkupasjonsårene da det ville betydde arrestasjoner eller noget i den retning. Derfor var denne kvelden så uvirkelig for oss. Ikke mer enn et par tyskere som så helt ubetydelige ut i folkemassen. Det var vi som dominerte, og så den stemningen som var over det hele.

Vi hilste og smilte til kjente og ukjente, i smilene lå det en fornyet tro og tillit til fremtiden, en fortroighet uten ord.

Ingen hurrarop

Åse spasserte midt i gaten, ved siden av sin familie. Etter disse kom alle vi andre. Stille, nesen ten lystest førkom det meg, som om vi gikk på tå op kirkegulvet, vi snakket lavt som vi var vant til. Der var ingen hurrarop, ikke musikk eller velkomstråler, knebelen var ikke fjernet ennå, al likevel var denne tause skare en større hyllest enn noen ord kan forklare.

Det største av alt med denne kvelden var allikevel at den var begynnelsen til en befrielse av alle fanger, og til en ny og bedre tid. Søndagen var det fremdeles intet avgjort om Norge, men optimismen blant folk var sterk, for min egen part må jeg si at tvilen også var sterk. Var det nu så sikkert om tyskerne ville overgi Norge? De kunne være desperate til det siste hadde jeg nettopp hørt sagt i radioen. Slik kunne tvilen någe.

Spenningen ødela appetitt og arbeidslyst, men mandagen kom, og jeg måtte vaske klær. Ved midt dags tid stod jeg og hengte tøyet ut, da kom fru Helliessen ut og sa at nu var det temmelig sikkert avgjort at krigen ville bli slutt uten invasjon i Norge. En stund senere, mens jeg fremdeles hengte ut tøy, kom to småpiker springende oppover bakken med søndagskjoler på, da var jeg sikker. Jeg ble vek

i knærne og våt i øynene, men reaksjonen over denne nyhet var ikke så kraftig likevel. Jeg måtte ha mer bekræftelse, skjønt jeg ikke tvilte lenger.

Det norske flagget

Jeg kleddde Ellen op i matroskjolen og pyntet litt på Gro, så var det frem med flagget, i en fart fikk vi spikret det på en slags flaggstang, så bar det opp til Øglænd, jeg følte meg sikker på at de solgte maisløyfer, og jo, ganske riktig. Dessuten hadde beftjeningen fått maisløyfer på forklædet sitt, igjen fikk jeg tåter i øynene, tenk at det virkelig var sant.

Da vi var på hjemveien begynte den ene efter den andre å heise flagget. I havnen hos Samuelsen stod Didda og moren og strevete av å se ut over byen. Det ufattelige var hendt, fred i Europa.

Vi vet i grunnen ikke hvor glad vi er i landet vårt, før vi står i fare for å miste det. Da jeg så de norske flaggene vate fritt igjen efter å ha vært gjemt i mange år, kjente jeg en jubel som ikke kan sammenlignes med nogen 17. mai-gleder – før.

I 11-tiden om kvelden gikk Norman, Theilma og Jakob og jeg en tur ned til Sandnes. Stemningen i byen var utryggelig syns jeg.

Vi hadde i disse fem årene ikke vært vandt til å høre annen lyd fra menneskene enn den som tyskerne sørget for med barske kommandorop og militærsanger. Men denne dagen, mandagen, steg jubelen fra byen op til oss som et kor av stemmer som ikke hadde nogen begynnelse eller slutt. Men stemningen var ikke utryggelig da vi kom ned til byen og så menneskene. På ørstrand høretes det ut som om alle var overstadig beruset, men til min overraskelse så jeg nesten ingen som var det. Rusen hadde en ganske annen årsak. Det var gledesrus.

Kirkeløkene nagle

Folk sang, ropte og gratulerte, tok hverandre i hånden, noen omfavnet hverandre også, «Natlen var bektrisk!»

Tirsdag 8. mai var min første tanke da jeg stod op om morgenen, jeg måtte beundre flaggene, de var liksom bekræftelsen på at det var sant.

8. mai var også den egentlige frihetsdagen. Kl. 4 skulle kirkeløkene ringe freden inn i alle Europas land.

8. mai kl. 12 gikk vi til Sandnes for å høre taler fra torvet (ved rådhusplassen). Her var det samlet alt som kunne krype og gå, unge og gamle. Rådhusplassen var smykket med flagg og grønt. Det mest høytidelige var allsang, de kjære nasjonalsangene. De ble ikke sunget med fynn og klem, men med bevendte stemme og famlende ord, hvert ord og tone betød noget stort og vidunderlig.

Det satt en klump i brystet. På samme tid visste vi at freden vi hadde fått, hadde kostet blod. Hver eneste en av de falne miljoner var en tragédie. Nordahl Griegs ord: Vi har de døde med oss når vi kommer hjem – «Hver fällen en var venn og bror».

Da kirkeløkene begynte å ringe kl. 4 – en hel time, var vi på besøk hos Solveig og Rudi (som bodde i Sømmegården). Da satte vi vinduene op. Været var strålende, både naturen og menneskene var i søndagsstemning. Om kvelden hadde vi venner på besøk hjemme. Gledestrusen fra gatene i sentrum var bare enda sterkere enn kvelden før.

Ikke hat og hevn

Jeg er sikker på at tyskerne «skalv i buksene». De var ikke stort å se på gaten, skjønt jeg tror ikke folk flest følte noget spesielt ønske om å «dukke dem». Jeg tror mange følte som jeg – medlidnhet med de utrykkelige.

Hvor denne verden er merkelig, Nu er den over denne varvittige krig. Personlig «deggert» jeg ikke for hat og hevn, jeg ønsker at alle må få glede seg over freden, også de tyske menneskene som er ført bak lysert av sin djvelske fører og hans medhjelpere.

Nu blir det seierherrens plikt å gi dem en bedre tid slik at «fred på jorden» kan synges uten bitterhet.

Austrått 2. juli 1945,
Johanne Thorkildsen (Skog Gripstrud)

GRENSEBOERBEVIS: Alle over 15 år bosatt i norske grenseområder måtte under andre verdenskrig ha et grenseboerbevis. Grenseboerbeviset var et slags pass for intern bruk i Norge; det var bevis på hvem du var og at du hadde lov til å oppholde deg i det området du ble kontrollert. Dette var bildet Johanne Thorikidsen (senere Skog Gripsrud) hadde i sitt bevis, tatt i 1940.